

PETA PRIČA

(U KOJOJ SE GOVORI O LJUBAVI KAO NAJVEĆEM DARU BOŽJEG MILOSRĐA.
VARIJACIJA NA TEMU JESENJE SONATE. DUH HAMLETOVA OCA. ZAPISI NAKON
DOLASKA U BOLNICU)

(Iz bilježnice Gorana Podolnjaka)

1. 4. 2016.

*

Tko sam ja?

***

(Nekoliko stranica neuredno išaranih crtežima)

-

Tjedan dana prije premijere stari je promijenio koncept završne scene *Hamleta*, one u kojoj Fortinbrasova vojska nadire u Elsinor.

Horda opakih vikinga s velikim kacigama na kojima su oni rogovi, obučeni u krzna, preobrazila se u grupu ugladenih birokrata u odijelima, zalizane kose, s aktovkama u ruci.

Izgledali su kao mravi koji navaljuju na neki slasni obrok.

Sjećam se, jedan je muškarac u odijelu umjesto aktovke u rukama držao usisavač.

Sličio je na pantomimičara.

Predstava je završavala tako da on navlači bijele rukavice pa pedantno usisava pod dok sa scene iznose mrtve.

Nitko nije ni pisnuo u trenutku kad se stari odlučio za tako iznenadni preokret.

Panika koja je nastala na hodnicima među garderobijerkama, krojačicama, statistima bila je prigušena strahom od starog.

U to vrijeme on je bio i ravnatelj kazališta.

Kostimografkinja je pušila i plakala dok su iz fundusa nosili sva crna odijela koja bi uspjeli naći.

Stari je o tom svom pothvatu (jesen je 1991., grad strepi pred zračnim uzbunama, meni je dvanaest) govorio kao o svom velikom proročanstvu koje je obilježilo trenutak ulaska u fazu sveopće sterilnosti svijeta koji će pokoriti totalitarizam političke ispravnosti, a što od koprene nadirućeg nacionalizma nitko nije bio u stanju vidjeti.

Tek je jedan od mnogih kritičara kasnije tu gestu opisao kao krucijalni trenutak našeg suvremenog kazališta.

Prošlo je od tada oko dvadeset pet godina. Stari je bio otpušten s psihijatrije uz uvjet da barem tjedan dana provede pod stalnim nadzorom neke bliske osobe.

Zašto se u tom trenutku sjetio mene, nisam mogao razumjeti.

Ja sam, doduše, bio jedina osoba koja se mogla svrstati u kategoriju bliske obitelji, no kontekst u kojem bliskost i ja dolazimo u neku relaciju s njim, sve se to činilo jadno.

Šutjeli smo dok je ulazio u moj stan.

Čudilo me koliku tremu osjećam pred tim čovjekom.

Kakav strah.

Iste sekunde kad je tamo zakoračio, meni se učinilo da je to mjesto oduran svinjac, da nije dostojno njegova otmjenog ukusa, njegova osjećaja za sklad i ljepotu.

Prije godinu dana prvi sam put u životu ušao u njegov stan. Nakon što se pokušao ubiti tabletama, nazvao me da mu donesem stvari koje su mu trebale u bolnici. Osjećao sam jednaku uznemirenost kao i sada, kad je on prvi put dolazio k meni.

Imao sam osjećaj da ću saznati neku njegovu tajnu, da ću, u krajnjem slučaju, saznati bilo što o njemu osobno, svakodnevno, obično.

Zatekao sam gotovo prazan stan, s tek nekoliko komada antiknog namještaja.

Pretpostavio sam da je veći dio namještaja prodao da namiri dugove koji bi se gomilali usred njegovih kokainskih epizoda.

Jedan mi je predmet magnetski privukao pažnju: na komodi, u jednoj filigranski obrađenoj srebrnoj zdjelici, smotana je ležala krunica – jedna od onih jeftinih krunica na kojoj su plastične kuglice nanizane na bijeli konac.

Ideja da je stari u ove svoje pozne dane postao pobožan, da moli krunicu, najprije me navela na smijeh, ali taj se smijeh brzo prelomio u neko gadljivo sažaljenje.

Uzeo sam krunicu i strpao je u džep njegove svilene pidžame, koju sam stavio u neku plastičnu vrećicu, zajedno s ostalim stvarima.

Nikad poslije stari nije spomenuo tu krunicu. Iako znam kako je morao vidjeti da sam je donio.

Šutjeli smo dok je ulazio u moj stan.

Kod mene je uglavnom sjedio na fotelji, gledao kroz prozor i pušio.

Pepeljara je bila krcata čikovima i pepelom.

Srednji prst i kažiprst na njegovoj desnoj ruci imali su krugove koji su se od vanjske žute prelijevali u crno-ljubičastu boju u sredini. Pred sobom sam gledao tek jadnog, izmučenog starca. Ta je bespomoćnost na njemu izgledala gotovo ljudski. Bio sam krajnje obziran prema njemu. Možda prvi put posve iskreno. Bježao sam, doduše, iz stana kad god je bilo moguće. No ipak me neki unutarnji osjećaj dužnosti tjerao da smišljam način kako da ga zabavim, ne bih li opravdao svoju ulogu „bliske osobe“.

Ne znam jesam li mislio da će to biti neka bizarna duhovitost, ili sam pak tom gestom poželio ostvariti nekakvu svoju veliku osvetu, no predložio sam da zajedno pogledamo *Jesenju sonatu*.

On se dosta ravnodušno složio s tim.

Bio sam, naravno, očajan što je tako dobro odglumio da ne primjećuje kako iza mojeg odabira filma stoji optužnica za njegov narcizam, za njegovo roditeljsko zanemarivanje. „Mama je dobro? Kad smo već kod Bergmana...“, priupitao je, tobože usput, zagledan u sliku Ingrid Bergman na kutiji DVD-a. „Odurno, zlo čudovište!“ prošaptao sam u sebi. Od nekih sam kolega više puta čuo da je često govorio kako me majka pretvorila u biće vrijedno žaljenja.

Smotao sam veliki džoint, i čak ga ponudio da puši. On je ljubazno odbio.

Film ga je već prve sekunde probudio iz onog pasivnog stanja u kojem je bio po cijele dane.

Upozoravao me na rečenice i geste likova. S vremena na vrijeme glasno se smijao.

Kad je film završio, započeo je jedan od onih svojih beskrajnih monologa. Činilo se kao da on osjeća dužnost održati mi to svoje predavanje.

Govorio je, govorio...

Sjetio se da je i on svojedobno režirao *Jesenju sonatu*. Nije zaboravio napomenuti kako je predstava bila hvaljena i voljena. Nazvao je to djelo suvremenom reinterpetacijom *Hamleta*.

„Zanimljivo je kako se Bergman bavi pitanjem identiteta krajnje hamletovski. Hamlet je temelj cjelokupne Bergmanove umjetničke vizije“, započeo je maestro svoje izlaganje. „Pogledaj *Personu*, na primjer. To pretakanje užasa iluzije u užas stvarnosti. U filmu *Fanny i Alexander* otac umire na pozornici glumeći Hamleta... Hamleta. Baš Hamleta.

A ono esencijalno što upravo *Jesenju sonatu* najviše približava Shakespeareovu konstrukt Hamletove drame jest prije svega zaokupljenost idejom mogućnosti življenja istinske ljubavi.

Osveta je klopka. Klopka, a ne motiv.

Temeljni je motiv traženje ljubavi. One koja je dar čiste Božje milosti. Zrcalo te ljubavi čovjek često zamjenjuje majkom.

Iako Eva stalno sere da joj je taj dar uskraćen, ukraden od majke... iako izrijeком kaže kako nije sposobna voljeti, ona duboko vjeruje kako je spoznala pravu prirodu ljubavi.

No to što je ona prepoznaje, spoznaje, nikako ne znači da je u stanju i živjeti tu ljubav.

E, to je taj trenutak u kojem oživljava ista ona hamletovska tragedijska krivnja!

Trenutak vjerovanja da čovjek može proniknuti u stanje Boga!

Hamlet kaže: Mogu biti zatvoren u orahovu ljusku i još uvijek biti kralj cijelog svemira.

On zaista vjeruje u taj svoj potencijal, u tu snagu svojega duha. Moć da može biti ravan novozavjetnom Bogu apsolutne ljubavi naspram starozavjetnog Boga osvetnika...

I u *Hamletu* i u *Jesenjoj sonati* glavni su likovi na početku postavljeni u poziciju u kojoj su uvjereni da su dostigli trenutak tranzicije duha, da su nadišli vlastitu nesnošljivost prema majci – prema vlastitoj, ljudskoj viziji ljubavi.

A sve je to pizdarija.

U tom svetačkom magnovenju još glasnije odjekuje vrisak one nemani koja ponavlja:

Nepravda! Nepravda!

Čovjek je pred Bogom nemoćan. Čovjek razbija zrcalo.

Čovjek je osvetnik. Čovjek je najprije to. Nije li tako?“ Nasmijao se kratko i podmuklo dok sam se ja uvlačio u svoju orahovu ljusku, ne znajući više trebam li slušati sve to ili pobjeći. Taj čovjek koji je cijeli život mislio isključivo i samo na sebe, govorio je sada ovdje, u mojem stanu, bez stida – o ljubavi. Ljubav nikome nije bila dosegljiva, a samo njemu bila je razumljiva. Užas.

Nisam znao bih li mu u tom trenutku trebao pljunuti u lice ili poput Bergmanove Eve krenuti u gorko sipanje optužbi koje će kroz suze, tišine i dugačke monologe trajati sve do jutra, nakon čega ću shvatiti, a to je jedna od teza koju je stari te večeri iznosio, da agresija nije ništa drugo nego taljenje kompleksa žrtve, da je ljubav dar mirenja s vlastitom žrtvom. Kao što na križu raspeti Isus daje pomirenje svojim uskrsnućem!

Držao me u šahu.

O kako je samo vješt bio u toj taktici!

Svaki moj komentar izlio bi se na njegov mlin.

Pitao sam ga samo je li on to postao katolikom pod stare dane.

Odgovorio je kratkom rečenicom:

Idi u kurac!

Neovisno o svom zgražanju nad kompleksom žrtve, njegova je tema sada ponovo bila nedostatak važnosti koju je javnost pridala njegovu tadašnjem, predratnom *Hamletu*.

Riječi su mu počele teći nekako u širinu koja se više nije dala slušati.

Riječi, riječi, riječi!

Govorio je onim svojim karakterističnim bahatim glasom koji me je tako učinkovito ušutkivao od kada znam za sebe. Zalijetao se u kojekakve anegdote.

U skršenoj ljudskoj olupini još je uvijek čučao onaj goropadni pretenciozni manijak.

Ja sam bio tek tihi bezlični lik koji statira usred njegovih velikih solo scena.

Ta me je pozicija iscrpljivala fizički.

Dugo mi je trebalo da shvatim kako je taj umišljeni, elokventni, samouvjereni stav zapravo skrivao njegov strah od spoznaje da sa mnom nema ništa zajedničko.

On se bojava mene, ja sam se bojava njega.

Sumanutim nizananjem riječi kao da je pleo vreću u koju će na brzinu ugurati naš zajednički strah.

Nakon svakog susreta s njim osjećao sam se prazno, glupo, umorno, osjećao sam se kao promašaj.

Osjećao sam se kao što su se i svi njegovi statisti osjećali tada u onoj pokusnoj sobi gdje su pušili i pili kavu, dokidajući u meni, djetetu, iluziju o moćnoj vojsci koja mi je rasplamsavala maštu kada sam ih gledao na sceni kako demoliraju scenografiju uz razarajuće zvukove nekog norveškog *dead-metal* benda koja se orila iz zvučnika.

Skidali su sa sebe kacige i krzna u toj maloj prostoriji dok su ih garderobijerke na brzinu presvlačile u odijela.

Jedna od garderobijerki bila je u to vrijeme ljubavnica starog. Krajnje neugledna žena kovrčave kose, pomalo seljačkih crta lica. Ponašala se uglavnom vrlo bahato. Razvijala je u sebi neki osjećaj vlasti. Nad svima. Kao da je sama upravljala kazalištem. Znala je glumicama često dobacivati neukusne komentare na račun njihove linije i izgleda. Neke su joj odgovarale, neke su se prestrašeno povlačile pred njom.

Mene je pogledavala znatiželjno, no micala je pogled kad bih glavu okrenuo prema njoj. Kao da me se bojala.

Stari je prema njoj bio strog. Kao i ona prema njemu.

Prošlo je bilo tada tjedan dana otkako sam s majkom svake noći spavao u kazalištu.

Stisnuli bismo se navečer na divan u njezinoj garderobi.

Ona je bila glumila Gertrudu.

Iako joj se tada život raspadao, pamtim je kao vrlo smirenu.

Kasnije smo taj period od milja nazivali „našom tranzicijom“, iako smo se nakon njega vratili na onu dobru staru simbiozu s bakom iz koje smo ranije pobjegli.

Ja sam uživao biti u kazalištu.

Bio sam nestašno dijete.

Zapravo – bezobrazno i bahato derište.

Ali ondje, u kazalištu, bilo je nekog prihvaćanja koje nije bacalo osudu na svaku sitnicu koja bi se odmetnula od onog uobičajenog.

Dapače, svi bi nekako živnuli kad bi dočekali kakav dobar eksces.

Imao sam osjećaj da sam važan, da sam voljen na velikodušan način.

Glumio sam pred njima, oponašao starog.

A oni su se smijali.

Oni su me obožavali.

Počeo sam glumu poistovjećivati s osjećajem sreće. S prihvaćanjem!

Često sam se zavlacio u gledalište i gledao probe.
Stari je na sceni izgledao poput mahnitog djeteta.
Skakao je, vikao, plazio po podu... no činio je to na način koji je kod glumaca izazivao poštovanje...
Znao sam sve Hamletove monologe napamet.
Gledao sam starog kako s glumcem oblikuje rečenice u žive misli.
Imao sam osjećaj da nastaje nešto važno i veliko.
Bio je to kratkotrajni impuls neke izvrnute obiteljske sreće.
Bili smo zajedno.
A taj čovjek, taj stranac, taj duh imponirao je svojom pojavom.

Sjećam se jednog nehотиčno uhvaćenog razgovora između majke i starog na hodniku iza scene, sjećam se jeke koja je podvostručavala njihov glas. Dolazila je iz nutrine pijanina kraj kojega su stajali:

„Uzmi ga k sebi samo koji dan!“ govorila je majka. „Uzmi ga, sin ti je!“

Onim svojim prezirnim glasom vikao je na nju:

„Ti nisi normalna! Kravetino sjebana! Sad mi radiš pritisak! Sada, pred premijeru, kad mi je najteže! Tvojoj sebičnosti stvarno nema konca!“

Konca.

Tako je rekao.

Najživlja mi je uspomena obasjana upravo tom riječju.

Konac.

Znam da sam u tih nekoliko trenutaka zamišljao konac kojeg nema u majčinim rukama.

Danas mi se, kad prolazim hodnicima iza scene, u svijest uvlači riječ konac.

U garderobi je bilo toplo i bučno.

Nakon nekoliko dana duša mi se smjestila u taj prostor toliko da sam ga već prisvajao, zamišljao sam kako druge glumice tamo dolaze u goste k nama.

Jedna je stara glumica svakoga jutra nosila u malenom loncu ostatke svojeg jučerašnjeg ručka.

„To je za tebe! Siroti mali!“ govorila je kada bi majka bila pozvana preko razglasa na scenu.

„Što si ti Bogu skrivio?“

„Pojedi to!“ tjerala me mama. Pred starim se ženama uvijek ponašala kao neka ponizna sobarica. To je bio refleks koji je nosila od kuće. Pojeo bih. Srećom, gospođa je bila odlična kuharica.

Krivnja je bila riječ koja se neprestance ponavljala.

Sve je bilo istkano krivnjom.

Krivnja kao da je nekim kemijskim procesom dovedena u elementarno stanje.

Netko je morao biti kriv za sve ovo.

Netko.

Netko drugi.

Svako malo tih su se dana oglašavale sirene za zračnu uzbunu.

Najprije su svi žustro trčali prema skladištu ispod pozornice u kojem su bili izvučeni ležajevi i metalni bolnički kreveti.

Ondje je bilo jako toplo i ugodno.

Pjevalo se.

Svi su bili zajedno.

Čak sam jedva čekao čuti zvuk sirene.

Nakon nekog vremena nitko se više nije obazirao na njih.

I stari je bio strogo povikao iz gledališta:

„Ako ćemo krepat, krepat ćemo!“ – a njegovu se autoritetu tada nitko nije usudio usprotiviti.

Ono što je te dane učinilo magičnima bila je nazočnost prekrasne Anite Perković.

Imala je tada malo više od dvadeset. Glumila je Ofeliju.

Prvi me put obuzela zaljubljenost.

Najdivnije od svega bilo je gledati je kako se presvlači, skriven iza vješalice s kostimima.

Poznavao sam svaki milimetar njezine kože. Mogao bih ga dandanas na slijepoj karti iscrtati do najsitnijeg detalja. Dvadeset pet godina poslije još vidim pred sobom njezino tijelo, uvjeren kako ga nikada niti jedno drugo neće nadmašiti ljepotom.

Prije pet godina prostrla se preda mnom.

No prepao sam se.

Na jednom gostovanju odvela me pijana u sobu.
Rekla je da sam neodoljiv i počela me nježno ljubiti po licu.
Otkrio sam joj tada da sam godinama masturbirao misleći na nju.
Da je moja prva erotska fantazija.
A kad se skinula, otkopčala grudnjak i legla na krevet, ostao sam zatečen činjenicom da se moj kurac potpuno ukočio od straha, da je mekan, a pritisak je činio da takav i ostane.
Stavila ga je takvog mekanog u usta.
Lickao sam je sve dok nije svršila.
Sve je to trajalo pretjerano dugo.
Možda se na kraju čak i pretvarala.
Zatim me privukla k sebi, rekla je hvala, izdrkala mi, pa se čvrsto priljubila uz mene.
Zaspali smo.
Sjetio sam se njezinih suza iz vremena kad smo spavali u maminoj garderobi.
Bila je predmet ponižavanja čovjeka koji je nesretnim spletom okolnosti bio i moj otac.
Pred svima je parao njezinu mladu dušu. „Netalentirana guska!“ tako je vikao dok se penjao na pozornicu. Htio je „kroz otpor doprijeti do njezina ludila“.
No na sceni se to prkosno ludilo nije vidjelo.
Tek njezino samopouzdanje koje nikad više neće biti vraćeno.
Odveo ju je u propast.
Izgubila je tada zauvijek čvrsto tlo pod nogama.
Postala je Ofelija.
Utopila se u osrednjosti.
Udala se za nekog liječnika, s kojim se dosađivala godinama.
Tješile su je tek povremene besmislene avanture s likovima poput mene, likovima za koje je znala da od nje ništa neće očekivati.
Jer ona nije imala ništa za dati niti je vjerovala da išta zaslužuje.

Eto, takav je čovjek bio moj otac!

Mama ju bodri:

„Pusti ga! On ne može podnijeti lijepe žene! Ženstvenost ga ugrožava. Pacijent!“

Nekoliko dana prije premijere u jednoj od onih izbi za odlaganje kaputa u foajeu kazališta vidio sam svoju majku kako grli Anitu, ljubi je u čelo, zatim poljupcima skuplja njezine suze, nakon čega Anita strastveno ljubi moju majku u usta.

Dugo su se tako ljubile.

U meni je to izazvalo radost. Zbog toga što je Anita zadobila istinsku utjehu od osobe koja je bila i moja najveća utjeha.

Nisam bio ljubomorani.

Niti na jednu niti na drugu.

Osjetio sam čak neko lagano uzbuđenje.

Njih dvije ljubile su se i na sceni.

Stari je zamislio da Ofelija i Gertruda održavaju tajnu lezbijsku romancu.

Bilo je to vrijeme kad je majka prekinula svoju vezu sa ženom po imenu Sanjica Lacković.

Sanjica je gotovo dvije godine živjela s nama.

Bila je književnica, u to vrijeme vrlo poznata autorica knjiga za djecu.

Pomalo muškobanjasta, stamena, prizemljena žena, draga, ali opet puna kompleksa koji su je vodili u jezovite manifestacije povrijeđenosti i tuge.

Skrivao se u njoj neki duboki mrak.

A s druge strane bila je tu i živa želja za bliskošću.

Htjela je da budemo obitelj.

Htjela je da budemo obitelj.

Ja sam je odbacivao od sebe jer sam imao osjećaj da mi želi oteti majku.

Opako sam zlorabio njezine pokušaje da mi se približi.

Baka, koja je tada već bila skoro potpuno slijepa, prihvatila je Sanjicu sa svoje aristokratske visine.

„Sanjica nam pomaže. Bez nje bi nam bilo jako teško!“

Ta dominantna, pragmatična crta njezine osobnosti prisvojila je Sanjicu kao nužno potrebnu ispomoć našim kriznim životnim okolnostima.

Nas troje, Sanjica, mama i ja, uglavnom smo spavali zajedno u velikom krevetu. Svaku sam se noć budio i privijao uz majku ne bih li ostvario ono što sam držao svojim nepobitnim pravom. Za mene je bilo pitanje života i smrti ostati blizu mame.

Sve je to vodilo neizbježnom raspadu.

Nakon dvije godine njihova se veza pretvorila u neraspletivi čvor predbacivanja, ljubomore i posesivnosti.

Upravo u vrijeme početka proba *Hamleta* majka je jednostavno pobjegla od kuće.

Nekoliko dana nakon toga, kad se u gradu prvi put oglasila sirena, majka je došla po mene i odvela me u kazalište.

Baka i Sanjica još su neko vrijeme živjele zajedno, no kad je Sanjica shvatila da je osjećaj dužnosti prema nemoćnoj starici pretvara u Pepeljugu, i ona je jednostavno otišla.

Vratila se u provincijski grad iz kojega je stigla.

Zaposlila se kao profesorica u gimnaziji.

Bila je ondje neko vrijeme.

Ne volim puno govoriti o njoj.

Imam osjećaj da sam joj nešto dužan.

Često me progoni taj osjećaj.

-

Nikada nisam primijetio da starog na bilo koji način emotivno opterećuje moja mržnja prema njemu.

Taj nedostatak odjeka na moju mržnju činio je da ga mrzim još i više.

Žalim što nikad nisam uspio oblikovati dovoljno uvjerljivu grimasu koja bi odavala svu tu slojevima obloženu mržnju.

Svaki se pokušaj stvaranja takve grimase raspadao iste sekunde kada bi se stari pojavio predamnom.

Jalova se mržnja kuhala u samoći. Svaki bih je put bljutavu, nejestivu, na kraju žvakao ja.

Zašto sam se toliko tresao pred njim?

Zašto sam pored njega bez kontrole postajao netko drugi?

Taj drugi se nametao kao lik stvarniji od glumca koji ga glumi.

Meni potpuno nepoznati lik glumio je mene pred njim.

Taj lik kao da mu se divio.

Da, postojala je neka tajanstvena crta koja je duboko imponirala.

To je bila ta njegova vampirska zavodljivost.

„Nemoj mu posuđivati novac kad znaš da ti nikada neće vratiti!“ urlao bih na majku shvaćajući kako mu je na kraju postala nekom vrstom anđela čuvara.

„Neka govno snosi posljedice svojih postupaka.“ Tako sam govorio kada bih shvatio da je majka bila ta koja bi mu u trenucima kada dotakne dno pružila ruku spasa.

„Ja sam tvojemu ocu davno sve oprostila. On više ne dotiče moj emotivni prostor.“

Gdje je granica između dobrote i gluposti, to ja ne mogu shvatiti.

Majčina dobrota me sablažnjava.

Bijesan sam na nju i duboko vjerujem da se radi o gluposti, a ne o dobroti!

Ona je do zadnjeg dana u njemu vidjela genija.

Kakva glupost.

Dani provedeni sa starim u mojem stanu pokazali su mi da smo nas dvojica isti.

Ja to želim ispraviti. Želim ubiti svaki trag starog u sebi.

No što više napinjem da mi to uspije, to sam mu sličniji.

I zato sam ovdje.

Ovdje sam jer vidim da iza sebe ostavljam ruševine.

Zbog samoživosti koja je genima upisana u moje biće.

U meni je zlo.

Ja mrzim sebe.

Ja mrzim sebe na potpuno isti način na koji mrzim oca.

(Ja mrzim oca na potpuno isti način na koji mrzim sebe.)

ŠESTA PRIČA

(U KOJOJ MRTVACI IZLAZE IZ KLAVIRA. SANJICA LACKOVIĆ PRIPOVIJEDA O DANIMA PROVEDENIMA U KUĆI PODOLNJAKOVE BAKE. JEDAN SAN. GORANU PODOLNJAKU JE DVANAEST GODINA)

(Sanjica Lacković: Uski krug, knjiga dnevnčkih zapisa)

16. 9. 1991.

Veliki koncertni klavir u toj je maloj sobi izgledao poput mamuta zatvorenog u staklenci s formalinom. Bio je to sarkofag u kojem je sahranjeno ono blistavo vrijeme kada se u ovoj kući pjevalo, kad su za njim sjedili nadaleko čuveni skladatelji, dirigenti. Danas mrtvi. Mrtvi. Iz dana u dan ova me kuća sve više podsjeća na mrtvačnicu.

Starica često spominje mrtve. Govori: „Oko mene su samo mrtvi.“

I zaista: oni se pojavljuju odasvud, a ona ih prima u svoj mrak. Istog trena kad ih uvuče u sebe, oni nestaju iz mojeg vidokruga. Samo u snovima, u snovima ih dijelimo.

Evo ih! Izlaze iz klavira!

Jedan po jedan. Troje staraca. Otac, majka i sin. Majka redi ovu dvojicu, govori im da poravnaju kapute.

Išli su k njoj. Gospođi. Tako ju ja zovem – Gospođo! Gospođo! ... punim distancom ono što osjećam kao prostor njezine prirodene potrebe da joj se iskaže poštovanje. Uz nju je čovjek nekako stisnut. Tako to obično biva uz ljude kojima je uskraćen dar duhovitosti.

Mlađi je muškarac u ruci držao buket umjetnog cvijeća.

Nisu se obazirali ni na koga prolazeći hodnikom. Drijemala sam na kauču. Neka me sablazan tjerala da guram glavu u jastuk. Slika otečenog Dragana s ljubičastom crtom vješanja na vratu proletjela je kroz mene kao strujni udar. Bojala sam ih se. No znatiželja nije mogla odoljeti da u prolazu ne zavirim prema njihovim bljedoplavim licima.

Širio se miris lavande. Naftalina i čempresa. Taj miris je jak, ali ne dovoljno da prikrije ipak lagano prisutni zadah trulog mesa. Gledala sam u njihova leđa dok su se primicali prvima od četverih vrata. Zatim su nestali.

Žamor.

Otišla sam do klavira i otvorila poklopac. Sve se činilo uobičajeno. No obuzeo me nemir i gađenje zbog jedva primjetnog daška tog mirisa kojega su ostavili za sobom. Otrčim do kupaonice, dohvatim nekakvu prskalicu za čišćenje pa od unutrašnjosti klavira prema vratima počnem ručnikom žustro trljati površine koje su mrtvaci doticali. Zalijevam unutrašnjost klavira tekućinom za čišćenje. Užasan strah. Jesam li uništila klavir? Kako takvo zlodjelo opravdati pred Gospodom?

Stajala sam pred prvim vratima, sve više se prepuštajući znatiželji. Baka Marica suptilno bi pomaknula zavjese, stojeći uz rub prozora kad bi tko od susjeda prolazio ulicom. Upravo sam tako sada stajala. Na kraju sam čak naslonila glavu na vrata.

Začula se glazba s gramofona. Ženski glas. Pjeva operetne arije. Nisam se više mogla suzdržati. Morala sam vidjeti prizor iznutra. Otvorila sam prva vrata. Odjednom mi u svijest dolazi spoznaja kako ta vrata otvaram prvi put. Nisam mogla ni naslutiti što je iza njih. Iako sam u tom snu živjela već skoro dvije godine.

Dugačak hodnik. Na kraju još jedna vrata. Pa još jedna. Iza njih metle, usisavač. Činilo se kao da je to ostava. Stigla sam do četvrtih vrata i počela viriti kroz ključanicu.

Starinski namještaj i beskrajno blistave površine, sjajni podovi. Sve je bilo savršeno pospremljeno. Sve je sjajilo. Stotine sitnih porculanskih figurica bile su kao vojnici posložene u vitrinama bez trunke prašine. Glazba je još svirala. Gospođa je stajala iznad stolice na kojoj je sjedilo Dijete i, stisnuta uz njega, fenom mu sušila kosu, prstima prolazeći čvrsto kroz nju, s vremena na vrijeme hvatajući cijele pramenove.

– *Sama sam. Sama sam s djetetom. Po običaju. Nje nikad nema. Radi. Puno radi. Dobro zarađuje. Ali novac joj curi kroz prste. A dijete... dijete ni oca ni majke... Danima je nema. Možda se više neće ni vratiti.*

Mrtvaci koji su je okruživali bili su zabavljeni promatranjem sobe. Stara je žena tada rekla, gledajući prema velikom bidermajerskom trosjedu:

– *Malo više lijevo to treba biti.*

Dvojica su muškaraca odmah dohvatila trosjed i teškom ga mukom odgurala jedan korak na lijevu stranu.

– *Još! Još!*

Ova dvojica brzo su ponovno dohvatila trosjed, no Gospođa skoči do njih i kaže:

– *Nemoj, tata, ti! Ovo je teško. S tvojim srcem... – pa krene sama gurati. Pomiče dvije po dvije noge lijevo-desno da ne ošteti parket.*

Iza četverih vrata bilo je skriveno Gospođino djetinjstvo. Mrtvaci su bili zadovoljni.

Oni su ponovo sjeli na trosjed dok je alt pomiješan sa šumom gramofonske ploče stvarao ugodnu, pomalo svečanu, starinsku kućnu atmosferu. Samo je Djetetova odjeća odudarala od svega ostalog. Dijete je izgledalo kao dopremljeno vremeplovom.

Gospođa je izašla. Mrtvaci su gledali u Dijete koje je kao na ispitivanju sjedilo na svom stolcu nasuprot njima. Tiho i nezainteresirano odgovaralo je na njihova pitanja, ne pridajući im nimalo pozornosti. Po rukama je razvlačilo fen. Duboko se zagledalo u njega.

Gospođa se vratila sa srebrnim pladnjem na kojem su bile porculanske šalice, tanjurić s kolačima i bakrena džezva s kavom. Odmah je s vrata opomenula Dijete da se ponaša pristojno. Bilo joj je neugodno što je Dijete tako neuljudno. Unijela mu se u lice i vikala.

Mrtvaci su se nelagodu trudili okrenuti na šalu. Bili su dragi.

Spustila je drhtavim rukama poslužavnik na stolić i počela nalijevati kavu. Postala sam svjesna kako ona ovdje, iza četverih vrata, uopće nije slijepa. Iako su joj kapci i dalje bili spušteni. Rolete

su bile zatvorene, no svjetlost koja se probijala kroz proreze bila je dovoljna da se vidi kako ona ovdje, u rekonstruiranoj primačoj sobi svojih mrtvih roditelja, potpuno bez ikakvih ograničenja gleda na stvari.

– Poslije ćeš nam malo odsvirati na klaviru – naređuje ona djetetu. – Sada svira već dvije godine. Jako je talentiran.

– Oooooo! – veselo, s divljenjem potvrde mrtvacima.

– Samo je lijen. Nikad ne vježba – uzvratila Gospođa, dodajući kavu jednom od dvojice mrtvih muškaraca.

– Njemu bez šećera – govori mrtva žena nekim brižnim, zaštitničkim glasom. – On se ne zna čuvati. Nikad ne pazi na svoje zdravlje. Stalno moram skrivati kolače od njega. Prodao bi se za slatko.

Svi sjede u tišini. Gospođa u jednom trenu odjuri prema vratima. Otvara ih. Ja čučim ispred nje. Ona me pogleda, no na moje olakšanje uopće ne pridaje tomu mojem položaju neko posebno značenje. Prolazi pokraj mene. Brzo dohvaća metlu. Na povratku u sobu još uzima i prskalicu koju držim u ruci.

Počinje mesti sobu. Mrtvacima, posloženi na trosjedu kao neka vjerna publika, oduševljeno počnu pljeskati.

Gospođina majka tada ustaje i pokuša preuzeti metlu.

– Previše se mučiš! Hajde, idi sjedni tamo! Odmori se malo! Ja ću!

Krene strastveno natezanje dviju žena za metlu. Ni jedna ne popušta. Navlače metlu svaka na svoju stranu. Svađaju se. Izgleda kao da se tuku. Muškarci na trosjedu su zamišljeni. Otac pali cigaretu. Brat gleda kolače na pladnju i diskretnom gestom vješta lopova dohvati jedan i stavi ga u usta.

Odlazim. Vraćam se u sobu s klavirom. Sjedam za klavir i nekako zabrinuto pritišćem tipke za visoke tonove na klavijaturi. Provjeravam svira li još uopće.

Nakon nekog vremena u sobu ulazi mrtva žena. Pozdravljamo se. Ona sjedne za jedini stolac koji stoji u kutu. Pitam je smetam li joj, želi li se vratiti natrag u klavir. Ona odgovara da nema veze. Neka samo ja sviram.

Pristojna i mila starica ostavlja neki ugodni dojam. No ja ne znam kako započeti razgovor s njom. Tišina se za mene napeto razvlači, iako imam dojam da njoj ne smeta tišina. Otvaram poklopac, pogledam je, no ona sjedi nepomično.

- Znete... Ponekad i ja imam osjećaj da sam mrtva.

Ona me pogleda sa simpatijom pa lagano kimne. Ne odgovara. Na takvu se rečenicu ionako nema što odgovoriti, pomislim.

Šutnja, više glupava nego neugodna, nastavlja se. Zatim još kažem:

- Ne znam jeste li znali, počeo je rat.

– A tko je zaratio? – upita ona više ugađajući mi nego istinski zainteresirano.

– Ne znam – kažem tada. Čini se nebitnim to što sam rekla. Ipak pomislim da je red odgovoriti joj.

- Srbi su nas napali.

– Dobar si ti dečko – kaže ona tada kao zaključak, ili možda čak bolje reći kao dijagnozu ovog našeg razgovora. – Dobar si. Samo si malo ohol – reče s nekim nevinim smiješkom zbog kojega je bilo gotovo nemoguće opovrgnuti vjerodostojnost njezine iskrenosti.

Čak i to da me uopće nije doživjela kao ženu učinilo mi se krajnje nevažnim.

Tada su stigli svi u sobu s klavirom. Gospođa s vrata zamoli da iz kuhinje donesem stolce kako bi svi mogli sjesti. Kada je sve bilo spremno, Dijete je sjelo za klavir te s nekom definitivno nezainteresiranom gestom, prepunom zgražanja, počelo svirati melodije božićnih napjeva. Dijete je sviralo bez volje, brzo, svakih nekoliko taktova prekidajući zbog pogreške, okrećući očima. Svi su pristojno pljeskali i govorili Bravo!, čudeći se i diveći dječakovoj vještini.

Nakon što je Dijete iscijedilo iz sebe treću skladbu, tijekom koje je i njemu i publici postalo već toliko neugodno da ju je prekinuo negdje oko sredine, mrtva je žena rekla kako njezin muž i sin sada moraju ići odmoriti se jer je ovo bio za njih iznimno naporan dan. Gospođa se primila za poklopac klavira, a njih se troje uvuklo u unutrašnjost.

Još su jedanput, penjući se, pogledali prema Djetetu i rekli Bravo!, najprije jedan, zatim malo tiše drugi muškarac, pa su legli jedan do drugoga. Gospođina majka rekla je da oni čuvaju još jedno mjesto za nju pokraj sebe, na što je ona odgovorila neka se samo ugodno smjeste jer da će se ona već snaći. Odlučila je kremirati se. Rekla je kako će im sljedeći put na gramofon pustiti skladbe koje je odabrala da sviraju na njezinu pogrebu. Nakon toga je mahnula i spustila poklopac. Pogledala je prema Djetetu koje je zurilo u daljinu i rekla:

Sram te bilo!

Otišla je iz sobe i brzo se vratila noseći jeftinu plastičnu masku klauna.

- Ne mogu te gledati! – kaže stavljajući mu masku preko lica. – Sram te bilo!

Dijete i ja gledamo se u tišini preko sobe. Pitam ga je li on to sada postao moje zrcalo.

On iz džepa vadi balon pa ga napuše. Dodajemo se balonom preko klavira. Naglo se začuje tužni zvuk sirene.